

Hans Tavsens.

Omtrent midtvejs mellem Odense, Nyborg og Kjerteminde ligger Kirkebyen Birkende, hvor man for Tiden er i travl Virksomhed med at faa en Mindestøtte rejst, der skal forkynde den vejfarende Mand og den kommende Slægt, at det i Aaret 1894 er 400 Aar siden, at der i en ringe Bondehytte i denne By fødtes et Barn, hvis Navn den Dag idag nævnes blandt de bedste, som den danske Kirke gemmer med Tak til Gud for hans Gave.

Det blev ikke sunget for Drengens Vugge, hvad Dagen skulde bringe, og det er derfor gaaet ham som adskillige andre berømte Mænd, hvis tidligste Liv er skjult af de henfarne Aarhundreders Skygge. Imidlertid er det allerede noget, at vi kende hans Fødested og Fødselsaar, og da Barnet som Mand skrev sig Hans Tawssen eller Taussen, saa kan man deraf slutte, at Faderen har heddet Tave eller Tage. Moderen hed Karine eller (som vi nu sige) Karen. Mere vide vi imidlertid ikke med Vished om dem. Dog har Sagnet, som det jævnlig gaar, søgt at bøde paa, hvad Historien mangler.

Et Sagn fortæller nemlig, at Hans Tavsens Fader var en kløgtig Mand, der forstod at uddrage det saakaldte Myrejern af Mosejorden. Men der føjes til, at da han var de uvidende Bønder for klog, ansaa de ham for en Troldmand

og slog ham ihjel. Før det var kommet hertil, havde imidlertid den lærelystne og begavede Søn forladt Hjemmet. Sagnet fortæller, at Faderen, utilfreds med den Maade, hvorpaa Sønnen udførte sit Arbejde, »slog ham ved Ploven«, da han var 12 Aar gammel, og at dette gav Anledning til, at Hans Tavsén løb hjemmefra og tiggede sig ind i Odense Skole. I vore Dage, da man forlanger Bevisligheder og Attester, og da der skal betales Skolepenge, kunde sligt ikke gaa; men i gamle Dage spurgte man ikke derefter. At gaa i Skole var snarere et Levebrød end en Bekostning. Desuden var det i hine Tider Skik, at Peblinger gik fra den ene Skole til den anden, hvor de mente at kunne lære mest, eller hvor de bedst kunde bjærge Føden ved gode Menneskers Gavnildhed, saa der var ikke noget underligt i, at en Dreng kom løbende og meldte sig til Skolegang.

I Odense blev Hans Tavsén dog kun et Aars Tid. Derefter skal han have gaaet i Skole i Slagelse. Hvad der har ført den fynske Bondedreng derover, vide vi ikke. Men er det gaaet hans Fader saaledes, som Sagnet fortæller, kunde man jo tænke sig, at Sønnen, nedslaaet og bedrøvet over hans sørgelige Endeligt, har forladt sin Fødeø for at søge sin Skolegang paa Steder, hvor man intet kjendte til alt dette. I ethvert Tilfælde synes Skolegangen i Slagelse at være bleven af særlig Betydning for Hans Tavsén, ikke blot fordi han her fik sine fortræffelige Evner udviklede, men ogsaa fordi han som en flittig og flink Discipel blev kjendt af Prioren eller Forstanderen for det tæt ved Slagelse liggende Antvorskov Kloster, hvor han efter fuldendt Skolegang blev optagen som Munk i St. Hans' Orden, hvis Medlemmer her til Lands jævnlig kaldes Korsbrødre, af Hensyn til det Mærke, de bar paa deres Klædning.

Antvorskov hørte til de saakaldte Herreklostre, der ejede store Godser, og Prioren, Mester Eskil Thomesen, var Medlem af Rigsraadet. Vel fandtes der ikke her til Lands hine

ridderlige Medlemmer af Ordenen, som fra Korstogstiden og i sydligere Lande ere saa bekendte under Navnet Johannerittere, idet man i de danske St. Hans' Klostre nøjedes med Præster og tjenende Brødre; men da Hans Tavsens var en fattig Svend, maa det dog anses for en Begunstigelse, som hans Flid og gode Evner have foranlediget, at han blev optaget i det rige Kloster. Der fortælles ogsaa, at han i sin Ungdom havde været Lærer hos den ansete Adelsmand Knud Rud til Vedbygaard i Nærheden af Slagelse, og skjønt det ikke nærmere kan afhjemles, er det dog vist, at han paa en eller anden Maade har fundet en Velynder i den mægtige Mand, hvad senere under vanskelige Forhold kom ham til Gode.

Da Antvorskov, som sagt, var et rigt Kloster, blev der draget Omsorg for, at de unge Brødre, som havde Anlæg til Studier, fik Lejlighed til at udvikle deres Evner og udvide deres Kundskaber ved Rejser til fremmede Højskoler, og da Hans Tavsens sikkert har været en af de mest lovende blandt Klosterbrødrene, blev der 1516 givet ham Midler til at rejse til Rostock, hvor der var et Universitet, som besøgt af mange studerende fra de nordiske Lande. At han har udmærket sig, ses ikke blot deraf, at han snart erhvervede de da brugelige akademiske Grader i det filosofiske Fakultet og blev Magister eller Mester i de frie Kunster, men endnu mere deraf, at det endog blev overdraget ham, skjønt han var en fremmed ung Mand paa nogle og tyve Aar, at holde Forelæsninger over den berømte Oldtidsforfatter Aristoteles.

Hans Tavsens havde altsaa vundet sig et godt Navn udenlands, inden han, efter et femaarigt Studieophold i Rostock, kom til Kjøbenhavns Universitet, hvor han med Ære blev indskreven i det theologiske Fakultet 1521, og mulig endog en kort Tid har virket som Lærer. Har han, som gamle Efterretninger give Anledning til at formode, holdt Forelæsninger i Kjøbenhavn, saa hænger hans Ansættelse vistnok sammen med den Bestræbelse, som Kong

Christian II. i sine sidste Regjeringsaar kjendelig viste for at skaffe Kjøbenhavns Universitet en Kreds af Lærere, paa-virkede af Tidens nye og store Tanker om en Oplivelse af de forsømte Studier af Oldtidens Videnskaber og en Forbedring af de kirkelige Tilstande gennem Granskning af den hellige Skrift.

De Tanker, som Luther havde udtalt, og den Bevægelse, han siden Aaret 1517 havde vakt i Sachsen, havde jo nemlig begyndt at sprede sine Virkninger i vide Kredse. Mænd med aabne Øren og levende Sjæle havde med Forundring og Glæde begyndt at lytte til Tonerne fra »den vittenbergske Nattergal«, som den nyrnbergske Digter Hans Sachs kalder Luther, og man begyndte mere og mere at skønne, at der var meget i de gamle kirkelige Tilstande, der trængte til at omordnes, og meget i den romerk-katholske Kirkelære, der trængte til at rettes efter den hellige Skriffs Regel.

Hans Tavsens kan umulig have været 5 Aar i Rostock uden at høre noget om alt dette. Endnu stod han dog som en fjern, lyttende Tilhører, uden at han havde truffet det afgjørende Valg. Men han længtes efter at komme nærmere til Bevægelsens Midtpunkt, hvorfra de nye og stærke Tanker straaled ud som fra en opgaaende Sol. Han blev derfor ikke længe i Kjøbenhavn, men begav sig atter til Tyskland.

I Maj 1523 finde vi ham indskreven som Student ved Højskolen i Vittenberg, og det har sikkert været herlige Dage for ham, da han fik Lov til at sidde ved Luthers og Melanchthons Fødder for at lytte til deres Udlægning af den hellige Skrift og deres Fremstilling af den kristelige Troslære. Det levende Vidnesbyrd, som her lød, om Naade og Frelse for Syndere ved den troende Tilegnelse af Jesu Christi Forsoningsdød, slog igennem med en forunderlig, hidtil næsten ukjendt Magt, særlig hos alle dem, der havde følt, hvor lidet de Sonemidler, Paven og Romerkirken paahød, formaaede at bringe Synderhjertet Fred.

At Hans Tavsens har arbejdet med Alvor og Kraft, skjønte vi bedst af det Udbytte, hans Ophold i Viteberg bragte for hans kristelige Udvikling. Men forøvrigt maatte han afslutte sine Studeringer, før han havde ventet og ønsket. Fra Antvorskov kom der nemlig Bud, at han snarest mulig skulde komme hjem. Prioeren har sikkert faaet store Betæneligheder, da han hørte om, hvor den lærde Klosterbroder, af hvem han havde lovet sig saa meget, var havnet. Næppe har han dog forestillet sig, i hvilken Grad Hans Tavsens var bleven grebet af de nye Tanker, da der fortælles, at denne ved Hjemkomsten til sit Kloster i Foråret 1524 blev modtaget med store Forventninger, sikkert af Hensyn til det Ry for Lærdom, der gik forud for ham. Men snart forandredes Stemningen imod ham, og den Medbør, han hidtil havde haft, slog over til skarp Modvind.

Kort efter sin Hjemkomst holdt han nemlig en Prædiken i Antvorskov Klosterkirke, hvorved han lagde for Dagen, at hans Hjerter var vundet for den Lærdom, som allerede Apostelen Paulus havde forkyndt, men som siden var forglemt og fortiet under Pavedømmet, men nu paany var bragt for Lyset ved Luther, nemlig at Mennesket ikke bliver retfærdigt for Gud ved sine Gjæringer, som alle tilhobe ere ufuldkomne, men ved Troen paa Jesus Christus, som Gud i sin Naade har hengivet til en Forløsning for vore Synder. At forkynde sligt som den eneste Sandheds- og Salighedsvej, var, fra et romersk-katholsk Synspunkt, et fordømmeligt Kjæteri, og Prioeren i Antvorskov lod derfor Hans Tavsens hense i det mørke og skidne Klosterfængsel, hvorfra han først slap ud, da nogle for-maaende Venner, særlig den tidligere nævnte Knud Rud, gik i Forbøn for ham. Men i Antvorskov vilde Prioeren ikke have ham; han kunde let bringe Uro i Lejren ved sine nye Lærdomme, og derfor forsatte han ham til et andet af Ordenens Klostre, det i Viborg, hvor Prioeren, Mester Peder Jensen, var bekjendt for en dygtig og skarp-sindig Mand, om hvem man haabede, at han vilde være i

Stand til at føre den vildfarne Klosterbroder tilbage til det gamle Spor.

Det viste sig imidlertid her, hvilken mærkelig Magt Hans Tavsens øvede over de Mennesker, han kom i Berøring med; thi skjønt Prioeren i Viborg fra Begyndelsen af var tilbøjelig til at behandle ham strengt, ja endog skal have ladet ham sætte i Fængsel, saa vandt Hans Tavsens dog efter en føje Tid i den Grad denne sin Foresattes Tillid, at det blev ham tilladt at prædike om Eftermiddagen i Klosterkirken.

Paa Prædikestolen var Tavsens røt i sit Element. Der var en henrivende Ild og Kraft i hans Tale, og han forstod at anslaa de Strenges, der dybest bevægede Hjertet. Det varede da heller ikke længe, inden Folk flokkedes om hans Prædikestol, medens han med stigende Varme forkyndte det Evangelium, der for ham var blevet en Guds Kraft til Salighed. Da Prioeren saa' det stærke Tilløb, blev han imidlertid betænkelig. Hvad vilde dette vel føre til? Han kunde jo selv faa Skyld for at begunstige »Lutheriet«, som Papisterne den Gang kaldte det. Han begyndte derfor at lægge Raad op, hvorledes han kunde gjøre den dristige Prædikant uskadelig. En af dennes Venner blandt Munkene, Broder Thøger Jensen, havde imidlertid heldigvis faaet Nys derom og advarede sin Ven mod den truende Fare.

Da det ikke var godt at vide, hvad Papisterne i deres Forbitrelse kunde falde paa at gjøre — det var jo ikke længe siden, at den evangeliske Prædikant Henrik Møller fra Zütphen var bleven kastet paa Kjætterbaalet i Ditmarsken — saa besluttede Hans Tavsens at komme sine Fjender i Forkjøbet. En Søndag Eftermiddag sluttede han sin Prædiken med at fortælle sine Tilhørere, hvorledes han var stedt, og med at bede dem, hvis de havde fornummet nogen Frugt af det Ord, han havde forkyndt, at de da vilde tage ham i Beskyttelse og unde ham Husly; thi i Klosteret kunde og vilde han ikke længere blive — og

dermed kastede han den Munkedragt, han hidtil havde baaret. Der var Borgere nok tilstede, som hellere end gjerne, selv med Livsfare, vilde yde ham Beskyttelse, og Enden blev, at han modtog Borgmester Peder Tranes Tilbud. Det var en Mand, som baade ved sin Stilling og ved sin talrige Slægt og mange Venner bedre end nogen anden kunde yde ham Beskyttelse, og til denne Mands Hus begav han sig nu, omringet af en talrig Tilhørerkreds.

Nu var altsaa det sidste Baand bristet, som bandt Mester Hans Tavsens til Romerkirken; han stod nu som en fri Mand, der kun skyldte Gud Regnskab for sin Virksomhed. Men nu var ogsaa St. Hans Klosters Kirke lukket for ham, og han maatte søge sig en ny Plads til at forkynde Ordet. Der var en anden St. Hans Kirke i Viborg, ved hvilken Skolens Rektor var Sognepræst; den var kun lille, men i Mangel af en bedre maatte man dog være glad ved den. Den daværende Rektor, Mester Jakob Skjønning — der omtrent 11 Aar efter blev den første evangeliske Biskop i Viborg — lukkede sin Kirke op for Tavsens og hans Venner. Men snart blev den for lille til den stadig voxende Tilhørerskare; Prædikanten gik da ud paa Kirkegaarden, hvor der var bedre Plads, og talte fra Trappen, der førte op i Kirketaarnet. Det var imidlertid ubekvemmt baade for Prædikanten og Tilhørerne saaledes i længere Tid at samles under aaben Himmel, og de søgte derfor at faa Adgang til Graabrødre-Klostrets rummelige Kirke, idet de bad Klosterforstanderen om Tilladelse til at benytte den om Eftermiddagen, naar Munkene ikke gjorde Brug af den. Da dette imidlertid blev afslaaet, prædikede Tavsens nogle Gange fra Benhuset paa Graabrødrenes Kirkegaard. Men snart blev hans Tilhørere utaalmodige over den Modstand, deres Ønske fandt hos Munkene, der dog levede af de Almisser, Borgerne gav dem, og en skøn Dag, da disse vare samlede paa Kirkegaarden, opbrød de den lukkede Kirkedør og førte deres Prædikant ind i

Kirken, hvor han dog indtil videre ikke besteg Prædikestolen, men staaende paa en Bænk taledede til den forsamlede Menighed.

Det er lidt vanskeligt nærmere at bestemme Tidspunktet for disse Begivenheder. Saa meget er dog afgjort, at Hans Tavsens Aflæggelse af Munkedragten og Optræden som Friprædikant maa være sket inden Efteraaret 1526. Paa denne Tid besøgte Kong Frederik den I. nemlig Nørrejylland, og under hans Ophold i Aalborg henvendte Tavsens sig til ham og bad om hans Beskyttelse. Denne var Kongen ogsaa villig til at yde ham og medgav ham et Brev til Borgmestre, Raad og Menighed i Viborg, hvorved han tog ham under sin kongelige Beskjærmelse, beskikkede ham til sin Kapellan, men gav ham derhos Tilladelse til endnu en Stund at blive i Viborg, for at prædike Evangeliet der. Dette Beskjærmelsesbrev maatte yde Tavsens en vigtig Støtte i hans evangeliske Prædikegjerning, men kunde dog ikke forhindre Forsøg fra den verdsligsindede Biskop Jørgen Friis paa at standse en Virksomhed, der kjendelig undergravede hans egen Stilling; og Bispen var saa meget mindre tilbøjelig til at agte Brevet, som han ogsaa af andre Grunde stod i et meget spændt Forhold til Kongen. Da Tavsens derfor en Dag prædikede i Graabrødre Kirke, udsendte Bispen en Afdeling af sine Svende, under Anførsel af Slotsfogden Povl Stigsen, for at de skulde gribe ham og føre ham til Bispegaarden. Da Anføreren traadte ind i Kirken, befalede han Tavsens at holde op og følge med ham til Biskoppen. Men han fik til Svar: »Her staar jeg i en højere Herres Tjeneste; men naar jeg er færdig, skal jeg gjerne aflægge Biskoppen et Besøg«. Hermed var Anføreren imidlertid ikke tilfreds, men forlangte, at Prædikanten strax skulde følge med ham, ellers vilde han anvende Magten. Under Ordstriden lykkedes det Tavsens at slippe ned af Prædikestolen, og medens en Del af Borgerne trængte sig om ham for at beskytte ham, vidste andre at skaffe sig Forsvarsmidler; Kvinderne løb hjem og hentede deres Mænds Vaaben, og

snart stod en rustet og kampfærdig Skare omkring den elskede Prædikant, saa Biskoppens Svende maatte forlade Kirken med uforrettet Sag og ilsomt søge Tilflugt indenfor Bispegaardens Mure. Efterat have jaget dem paa Flugt, forlangte Borgerne, at Tavsens atter skulde fortsætte sin Tale, hvad han da ogsaa gjorde.

Det er ikke at undres over, at der under slige Forhold faldt skarpe Ord fra Prædikantens Mund. Tavsens var af Naturen heftig, og Modstanden æggede ham end mere. Naar han nu, brændende i Aanden, skildrede Romerkirkens Forvanskning af den sande Kristendom, da hagede disse stærke Ord sig fast i Tilhørernes Sjæle, og der dannede sig en tætsluttet Skare om ham, der var beredt til at vove det yderste for at afryste det Aag, der saa længe havde hvilet paa dem.

Tavsens stod nu ikke alene i Viborg. I Mester Jørgen Jensen Sadolin, der 1526 var kommen hjem fra Vittenberg, havde han faaet en trofast Medarbejder, og flere Kanniker og Klostermænd stillede sig afgjort paa hans Side. Den evangeliske Frimenighed vandt efterhaanden større Fasthed, og en ordnet Gudstjeneste indrettedes med dansk Salmesang, med Daab og Nadvere efter evangelisk Vis. Da Biskoppen i Fyen, Jens Andersen (Beldenak), fandt sig foranlediget til at komme sin betrængte Embedsbroder i Viborg, Hr. Jørgen Friis, til Hjælp ved at skrive til Borgmestre og Raad i Viborg og Aalborg og indstændig at advare dem imod »den forløbne Munks og Kjætters« Morten Luthers Tilhængere, ansaa Tavsens det for rigtigt offentlig at tage til Orde imod ham. Hans »korte Ansvar til Bispens Sende-brev af Odense« (1528) er et med Klarhed og Dygtighed affattet Stridsskrift, som ikke lader nogen af Bispens Paa-stande ubesvaret. Omtrent samtidig udgav han ogsaa en anden lille Bog, en Bearbejdelse efter Luther, hvori Affaldet fra den oprindelige Kristendom skildres med levende Farver, og han viste saaledes, at han besad ikke mindre Dygtighed

til med Pennen end med det mundtlige Ord at angribe Fjenden i hans Befæstninger.

Da de mange Sognekirker i Viborg vare overflødige, naar Messelæsningen ophørte, ansøgte Borgerne om og fik den 23de Februar 1529 kongelig Tilladelse til at nedbryde de Kirker og Kapeller, som Byen ikke formaaede at holde ved Magt, og at beholde de tvende næsten opløste Tiggerklostres (Graabrødre og Sortebrødre) Kirker som deres fremtidige Sognekirker, uidentvivl fordi disse Kirker vare rummeligere end de andre. Tavsens blev ved denne Lejlighed Sognepræst ved Graabrødre Kirke, hvori hans Frimenighed, der nu blev Sognemenighed, alt i længere Tid havde været tilhuse, til Sorg for Munkene, der nu bleve saa godt som ganske fortrængte fra Kirken, idet de kun beholdt et lille Kapel i en Sidegang til at holde deres Gudstjeneste i.

Imidlertid nærmede Hans Tavsens Gjerning i Viborg sig sin Afslutning; Staden var ved hans Prædiken i faa Aar bleven forvandlet fra en papistisk til en luthersk By. Der var mange andre Steder i Fædrelandet, hvor hans fyndige og folkelige Ord nu gjordes mere fornøden. Før sin Bortgang fra Viborg foretog han imidlertid en Handling, som vakte ikke ringe Forargelse blandt Modstanderne, og som han selv vistnok har tøvet med at udføre, indtil den bydende Nødvendighed krævede den. Da Bisperne nemlig ikke vilde indvie evangeliske Lærere til Præsteembedet, dristede Tavsens sig til at ordinere flere saadanne, deriblandt Mester Jørgen Jensen Sadolin, og vistnok adskillige af de unge Mænd, som havde faaet deres Uddannelse i den evangeliske Præsteskole, som den sidstnævnte siden 1526 forestod i Viborg. Da der paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530 blev rejst Anklage mod Tavsens, fordi han havde vovet sig til dette Skridt, henviste han til, at de Prædikanter, om hvilke der var Tale, vare valgte af vedkommende Menigheder, og at han kun efter disses Begjæring, i Forening med andre kristne Mænd, under Bøn og Hænders Paalæggelse havde samtykt dem eller

givet dem Myndighed til at prædike Evangeliet og forrette Sakramenterne, alt efter Apostlenes Lærdom og Exempel.

Et andet afgjørende Skridt var det, at Hans Tavsens under sit Ophold i Viborg indtraadte i Ægteskabet og derved ogsaa brød med Romerkirken, der ved sit unaturlige og ukristelige Forbud mod Præsteægteskabet havde givet Anledning til utallige Fristelser og sædelige Fald, der havde besmittet Samvittighederne og lammet den kirkelige Virksomhed. Tavsens Hustru hed Dorothea og skal have været en Søster til ovennævnte Jørgen Sadolin.

Efterat have ført Reformationens Sag saa vidt i Viborg, at den ikke lettelig atter kunde standses i sin sejrige Fremgang, begav Tavsens sig i August 1529 til Kjøbenhavn. Han lagde Rejsen over sin Fødeø Fyn, hvor han i Odense besøgte den nysudvalgte Biskop Knud Gyldenstjerne, som han kjendte fra Viborg af, hvor Gyldenstjerne hidtil havde været Domprovst i Kapitlet og næppe havde hørt til Reformationens ivrige Modstandere. Hvitfeldt beretter, at Tavsens »gjærne havde omvendt ham, men han skaffede dermed ingen Frugt«; andre mene dog, at Tavsens Besøg har haft større Betydning og navnlig virket til, at Gyldenstjerne stillede sig venligere til Reformationen end nogen af de andre danske Bisper.

Tidspunktet for Tavsens Ankomst til Kjøbenhavn var heldigt, thi i Foraaret 1529 var Biskop Lage Urne død, og hans Eftermand, Joakim Rønnov, var saaledes bunden ved den Forpligtelse, han havde udstedt til Kongen ved sin Overtagelse af Bispedømmet, at han ikke kunde lægge Evangeliets Sag betydelige Hindringer i Vejen. I Kjøbenhavn blev St. Nicolai Kirke anvist eller overladt til Tavsens at prædike i, dog vistnok uden at den hidtidige katholske Gudstjeneste i Kirken derfor ophørte, ialfald ikke for det første. Kapitlet eller det Kollegium af gejstlige Mænd, der var knyttet til Frue Kirke, havde Patronatsret til St. Nicolai, og det har næppe med synderlig Villighed givet den fornødne Tilladelse;

men da dets Hoved, Dekanen Klavs Gjordsen, var Kongens Kansler og, som alle Frederik I's nærmeste Omgivelser, evangelisk stemt, saa har han vel ordnet Sagen, og Kapitlet har maattet give efter.

Virkningerne af Hans Tavsens Prædiken i Hovedstaden bleve snart kjendelige. Tiggerklostrene mistede den Støtte, de hidtil havde haft i Borgernes Almisser, og et Aar var næppe forløbet siden den nye Prædikants Ankomst, da havde Graabrødrene forladt deres Celler, St. Clare Kloster var lukket, og det var bestemt, at Helligaands eller Helliggejst Hus udelukkende skulde anvendes som Hospital. Prædiken og Salmesang i Modersmaalet øvede en mærkelig Tiltrækning. En gammel Hjemmelsmand har berettet os, at »i det Aar 1529 blev danske Salmer først sungne her i Kjøbenhavn om Høsten af Mester Hans Tavsens, salig Ihukommelse, som kom da hid fra Viborg, og her saavel som der prædikede Jesu Christi klare Evangelium med stor Frugt«. Fra nu af vandt den lutherske Oplysning saa at sige Dag for Dag større Indgang i Hovedstaden, hvad naturligvis ogsaa maatte spores i videre Kredse.

Da Bølgerne gik højt alle Vegne, blev det besluttet, at der i Juli 1530 skulde holdes en Herredag i Kjøbenhavn for at bringe Orden i de omstridte kirkelige Sager. Kongen med Rigets Raad, hvoriblandt mange Bisper og Prælater, var tilstede. Ogsaa en Snes Stykker af de evangeliske Prædikanter fra hele Landet vare indkaldte. Blandt disse indtog Hans Tavsens en Førerstilling, og ham skyldes vistnok i alt væsentligt de 43 Religionsartikler, hvori Prædikanterne udtalte en Bekjendelse om deres Lære og søgte at slaa fast, hvad de billigede, og hvad de forkastede i den romerske Kirkelære og Kirkeskik, paa lignende Maade som det omtrent samtidig skete i Tyskland, hvor de evangeliske Stænder paa Rigsdagen i Augsburg fremlagde det Bekjendelsesskrift, der siden har været betragtet som en Grundbekjendelse for de evangelisk-lutherske Menigheder.

Blandt de Sætninger, som de ovennævnte Religionsartikler indeholde, kunne følgende særlig fremhæves (frit gjengivne): »Den hellige Skrift, uden alle menneskelige Til sætninger og Paafund, er en fuldkommen Regel, som alle Mennesker, som søge Naade og Salighed hos Gud, maa rette sig efter. Enhver, som lærer anden Retfærdighed eller Fyldestgjørelse end den, som er skjænket os ved Christi Lidelse og Død, er en Bespotter og Kjætter, dersom han haardnakket bliver i sin Vildfarelse. Vi foragte ikke alle udvortes Ceremonier, ej heller alle gamle Skikke, som ere indførte i en god Mening, og efter Tidens Lejlighed atter kunne aflægges; men dem forskyde vi, som ere imod Guds Ord, og ere enfoldige Hjerter til Anstød, naar de mene at kunne blive retfærdige og hellige ved lagttagelse af saadanne udvortes Skikke. Vi tro, at den hellige Kirke er alle retfærdige Menneskers Samfund, der i en eneste Tro ere blevne Guds retfærdiggjorte, kjære Børn, hvorsomhelst de end ere. Anden særdeles Kirke, i hvor smuk og hellig den end synes, agte vi intet. Om den hellige kristne Kirkes Sakramenter tro vi og lære, at de ere nyttige og fornødne for ethvert kristent Menneske, de særdeles, som befæstes og have deres Grund i den hellige Skrift, som ere Daaben og Christi Legems og Blods Delagtighed, hans Pines og Døds Ihukommelse«.

Biskopperne havde samlet al den Lærdom, de raadede over, for med Kraft at kunne gjendrive de evangeliske Prædikanter. Først og fremmest var Lektor Povl Helgesen tilstede, der oprindeligt havde haft aabent Øje for flere af Pavedømmets Misbrug, men senere var slaaet om til at blive en heftig Modstander af den reformatoriske Bevægelse. Desuden havde man hidkaldt nogle tyske Theologer, der skulde staa de betrængte Prælater bi i Ordskiftet. Disses Klagemaal over Prædikanternes Lærdomme fik dog hvast Gjensvar, og støttet til den hellige Skrift ivrede Hans Tavsén og hans Venner fra Hovedstadens Prædikestole mod de mange Misbrug, der i Tidens Løb vare voxede op som en

Klintesæd paa Kirkens Ager og truede med at kvæle Hveden, den rette og oprindelige Kristendom, som Herren og hans Apostle havde forkyndt.

Nogen endelig Afgjørelse af Stridspunkterne bragte Herredagen ikke; men Kongen fik dog slaaet fast, at Guds Ord og Evangelium frit maatte prædikes baade i Kjøbstæderne og andetsteds, og det indrømmedes med Biskop Joakim Rønnows Samtykke, at de evangeliske Prædikanter skulde have Lov til at benytte Københavns Kirker; men i Frue Kirke skulde den sædvanlige katholske Messetjeneste fremdeles holdes. Denne betragtedes imidlertid af Lutheranerne, og vel med Rette, som den Del af Gudstjenesten, der mere end nogen anden var mærket med Romerkirkens Vildfarelser, og da Herredagen var endt, var Stemningen blandt Hovedstadens Beboere mere oprørt end nogensinde. Tavsens og hans Venner prædikede bestandig mod de latinske Messer som mod en Afgudsdyrkelse, og Borgerne forsamlede sig og vedtog, »at hver Borger skulde sværge til Guds Ord at leve og dø derhos, ligesom Prædikanterne nu prædike, samt være det gamle, hykkelske, papistiske Regiment imod til Legem og Sjæl«. Povl Helgesen søgte vel i et Skrift, stilet til Raadet i København og rettet mod »de nye Messedræbere«, at forsvare den katholske Messe mod de mange Angreb paa den; Hans Tavsens blev ham imidlertid ikke Svar skyldig, men indgav ogsaa et Skrift til Raadet, hvori han vendte Angrebet mod Papisterne selv, idet han søgte at vise, at de »havde opført en Kristenhed, som ikke var bestedt i Aand og Sandhed, som den skulde være, men var fattet i Ædelse og Beklædning, Kirkebygning og Klosterlevned, i Lystænding og Vandvieniing, i Oftring og Pilgrimsløb, i lang Læsning og Sang, i døde Mænds Bens Beprydelse og Sakramentets Højtidelighed« osv.

Ikke længe efter fik Borgernes Misfornøjelse med, at den katholske Gudstjeneste endnu som forhen fortsattes i Frue Kirke, et beklageligt Udslag, da de, anførte af den voldsomme Borgmester Ambrosius Bogbinder, 3die Juledag

1530 stormede ind i Kirken. I deres blinde Raseri »nedslog de«, som en Modstander siger, »alle Tavler og Billeder og rasede værre mod Sten og Træ, end Tyrken mod den sande Tros Bekjendere«. Først da Tavsens kom tilstede, lykkedes det ham at standse Billedstormen. Men han maatte indse, at slige Udbrud af protestantisk Fanatisme ikke fremmede Reformationens Sag, men kunde fremkalde et betænkeligt Tilbageslag. I ethvert Tilfælde maatte han i Fremtiden spare paa de æggende Ord, uden derfor at opgive den Sag, til hvilken han havde viet sit Liv.

Efter Kong Frederik I's Død kom der vanskelige Tider for de evangeliske Prædikanter. I Juli 1533 blev Hans Tavsens indstævnet for den Herredag, der holdtes i Kjøbenhavn. I den afdøde Konges Tid var det nemlig bestemt, at Præster og Klostermænd, som havde sluttet sig til den evangeliske Lære, kun skulde staa til Rette for Kongen og Danmarks Riges Raad, naar der rejstes Anklage mod dem. Nu var der ganske vist ikke nogen Konge; men Rigsraadet tiltog sig at sidde til Doms over Tavsens, skjønt flere af dets Medlemmer, særlig Bisperne og Prælaterne, hørte til hans bitre Fjender. Han havde, saaledes sagde man, i en trykt Bog udskjældt Danmarks Bisper og Prælater for Tyranner, Bedragere, haardnakkede og forblindede Knubbe. Biskop Joakim Rønnow klagede over, at Tavsens og hans Tilhængere havde befattet sig med alle Kjøbenhavns Kirker, særlig St. Nicolai, og da Bispen havde talt ham til derfor paa Kapitelshuset, havde han svaret ham med haanlige og hovmodige Ord. Og endelig kom hans gamle Modstander, Lektor Povl Helgesen, der af Prælaterne var antaget til Aktor i Sagen, med en Mængde Beskyldninger imod ham, deriblandt at han havde »skrevet og sagt det højværdige Alterens Sakramente for nær«, hvad Tavsens dog ikke vilde vedgaa. Dommen kom til at lyde paa, at al præstelig og literær Virksomhed for Fremtiden skulde være ham forment, og at han inden en Maaned skulde være ude af Stiftet, og

siden ikke maatte opholde sig nogensteds i Sjælands eller Skaanes Stifter.

Medens Rigets Herrer og Prælater vare forsamlede for at forhandle denne Sag, og medens Hans Tavsén stod som anklaget i deres Midte, gik det som en Løbeild gennem Staden, at det gjaldt den elskede Prædikants Liv, og at naar de høje Herrer vare færdige med ham, vilde de snart øve samme Tyranni mod Borgerne og drive den evangeliske Lære ud af Byen og Landet. Da greb en mægtig Forbitrelse Borgerne; fra alle Sider strømmede de, væbnede, sammen, selv Kvinderne holdt sig ikke tilbage. Der var dem blandt Borgerne, som havde været saa forsynlige i Tide at henvende sig om Raad og Hjælp til den lybske Borgmester Jørgen Wullenweber, der netop var i Kjøbenhavn, og han havde vist sig villig til at hjælpe. Fra en Afdeling lybske Orlogsskibe, som laa ved Dragør, trak han ubemærket Landsknegte og Matroser ind i Byen, -og inden Rigsraaderne og Prælaterne saa' sig for, var der en stor Hob. Hele denne Mængde fyldte efterhaanden Pladsen udenfor Raad-salen, medens Retsforhandlingen stod paa, og forlangte med høje Raab Prædikanten frigiven. »Var der vederfaret ham nogen Overlast af Rigsraadet«, siger en lybsk Historie-skriver, »da var der ingen af dem kommen levende derfra; thi hvorledes den menige Mand hilsede Rigsraadet og især Biskopperne, det har jeg hørt med mine egne Øren og set med mine egne Øjne«. Tavsén viste sig her i det ædleste Lys; thi da han saa', at Folkeforbitrelsen især var rettet mod Biskop Joakim Rønnow, saa glemte han, at denne Mand nys havde staaet som hans Anklager, og førte ham uskadt gennem den oprørte og larmende Folkehob til hans Bispegaard.

Fra den Tid, da Hans Tavsén saaledes var under Forfølgelse, skriver sig formodentlig hans bekjendte Digt »om Løgn og Sandhed«, hvori han skildrer Sandhedens trange Kaar i denne onde Verden. Digtet begynder med følgende Vers (lidt ændret efter vor Tids Sprogbrug):

Fordum var Sandhed mægtig og bold,
 Afholden i alle Maade,
 Over al Verden havde hun Vold,
 Og Ingen Mand gjorde hende Skade.
 Nu er Løgneren vorden hende vred,
 Den vil hende hverken høre eller se,
 Men vil hende plat fordrive.

Husvild og landflygtig maa Sandheden derfor vandre fra et Sted til et andet, fra Ridderborg til Bondehytte, fra Bispe-slott til Munkebo. Men overalt følger Løgneren den i Hælene og oprører Sindene imod den. Kun i Klosterfængslet vil man yde den en Bolig. Men skjønt det saaledes ser sort ud for den arme, forfulgte Sandhed, varsler Forfatteren dog, at Bladet engang vil vende sig, da Sandheden vil komme til Ære, og Løgneren med Skamme maa fly:

Sandhed fortrykkes til en Tid,
 Det kan hver Mand vel mærke.
 Djævelen gør dertil stor Flid,
 At han kan Løgneren bestærke.
 Men kommer Sandhed til Orde igjen,
 Da raader jeg Løgn, du bruger dine Ben;
 Du veed, hvad det vil koste!

Hans Tavsens Forvisning fra Hovedstaden blev for-øvrigt ikke af lang Varighed, da Rigshofmester Mogens Gøye, der ikke havde taget Del i Dommen over ham, mæglede mellem ham og Joakim Rønnev, saa at Tavsens fik Lov til at fortsætte sin Virksomhed i Kjøbenhavn mod at vise Biskoppen det skyldige Hensyn og at afholde sig fra heftige Angreb og Skjældsord mod gejstlige Personer.

Under den snart efter udbrydende Grevefejde, der for Kjøbenhavn medførte en langvarig og fordærvelig Belejring, opholdt Hans Tavsens sig, saa vidt vides, hele Tiden i Hovedstaden, hvor Stemningen var opreven af vilde Lidenskaber, og hvor Nød og Elendighed af enhver Art satte sine dybe Spor. Det har sikkert været en streng Tid for ham, men maaske ogsaa en gavnlig Tid, for saa vidt den lod ham

føle, at det ikke var nok med at nedrive Papismen, men det gjaldt om med Alvor og Kraft at opbygge Menigheden paa en bedre Grundvold. At dette har været hans alvorlige Bestræbelse, skønne vi bedst af den Prædikensamling, han i denne Tid udarbejdede og senere udgav, efter at der var kommet Fred i Landet. Denne hans Postil har med Føje tildraget sig Opmærksomhed, ikke blot fordi det er den første Samling af evangeliske Prædikener paa Dansk, men ogsaa fordi den aflægger et talende Vidnesbyrd om den Kraft og Dygtighed og Besindighed, hvormed Hans Tavsens forkyndte Ordet, nu da det gjaldt at bygge op paa den Grund, som Herren og hans Apostle havde lagt. Han fremhæver derfor stærkt, at Mennesket kun bliver salig ved Troen, ikke ved Valfarter, Faste, Almisser eller deslige ydre Gjerninger; men han glemmer ikke tillige at indprente, at Troen skal bære sin Frugt i et kristeligt Levned.

Da det, efter at de romersk-katholske Bispers Magt var brudt, gjaldt at tilvejebringe en god Ordning for den evangelisk-lutherske Kirke, var Hans Tavsens en af de Mænd, som tilkaldtes for med Raad og Daad at yde Bistand til dette vigtige Værk. Imidlertid fortsatte han med Flid sin Virksomhed i Hovedstaden. Han var den første evangeliske Sognepræst ved St. Nicolai Kirke, og tillige var han den første, der holdt Forelæsninger over det hebraiske Sprog ved det af Christian III gjenoprettede Universitet. Skjønt der saaledes var nok at gjøre for ham i Kjøbenhavn, maatte han dog lyde det Kald, der i Begyndelsen af Aaret 1538 udgik til ham fra Roskilde om at overtage Pladsen som Læsemester i den hellige Skrift og Prædikant ved Domkirken, I den gamle Stiftsstad, der var saa rig paa levende og døde Minder fra Fortiden, trængtes der nemlig stærkt til en vækkende Røst.

I Roskilde virkede Hans Tavsens i omtrent fire Aar, og sikkert med god Frugt, indtil han af Præsteskabet i Ribe Stift valgtes til deres Superintendent. Til dette Embede

blev han den 30. April 1542 højtidelig indviet af Dr. Johan Bugenhagen fra Vittenberg, samtidig med at Kongen og Rigsraadet samt Landets evangeliske Superintendenter eller Bisper vare samlede i Ribe for at vedtage nogle fornødne Tillæg til den tidligere lovtagne Kirkeordinans.

De sidste 20 Aar af sit Liv tilbragte Hans Tavsens i Ribe. Sjældent forlod han Stiftet, kun naar Drøftelsen af vigtige Sager gjorde det nødvendigt, at Biskopperne samledes til fælles Raadslagning, saasom paa Nationalsynoderne i Antvorskov 1546 og i Kjøbenhavn 1555. Men i Stiftet selv var der ogsaa nok at tage vare paa. Hans Forgænger, Tyskeren Mester Hans Wentz eller Vandal, under hvem Reformationen først var gennemført i Ribe Stift, havde nemlig dels kun virket i faa Aar, dels ikke ret været Opgavens voxen paa Grund af sin Mangel paa Færdighed i det danske Sprog, der havde nødt ham til at benytte Tolk ved sine Visitatser, skjønt han forøvrigt synes at have været baade en lærd og en dygtig Mand.

Under disse Forhold laa det Hans Tavsens alvorlig paa Sinde at faa en god kirkelig og sædelig Orden indført i Stiftet. Allerede i Fortalen til sin ovennævnte Postil havde han indtrængende opfordret Kong Christian den Tredie til at tage sig af Kirker og Skoler, af Hospitaler og fattige, og ved strenge Straffe at hemme »Mord og Mandslæt, vrang og vildige (uretfærdige) Domme, det vitterlige og saare almindelige Skjærlevned, det overflødige Slemmeri og de store forfængelige Eder, med andre flere saadanne aabenbare, onde Sædvaner«. Efter at Hans Tavsens som Biskop selv havde faaet nogen Øvrighedsmagt, laa det derfor nær for ham at gjøre hvad han kunde, for at sætte en Dæmning mod de onde Vaner og at ophjælpe det kirkelige og kristelige Liv i hans Stift. Den samme frygtløse Nidkjerhed, der havde udmærket hans tidligere Virksomhed, fulgte ham ogsaa paa Bispestolen. Kirker, Skoler og Hospitaler havde i ham en trofast Værge, Overtro og Trolldomskunster, der var en slet Arv fra Fortiden, søgte han

med Alvor at hemme, og gode Sæder havde i ham en kraftig Støtte og Forsvarer i en Tid, da megen Raahed gik i Svang, og da det manges en Gang kunde være en farlig Sag at angribe onde Vaner, der ligesom havde vundet Hævd blandt Befolkningen. Kan man end maaske med Føje sige, at Tavsens undertiden tog Tingene paa en heftigere og skarpere Maade, end det strengt taget behøvedes, saa var denne Heftighed saa nøje knyttet til det bedste i hans Karakter, at vi ikke kunne føle os kaldede til at gaa strengt i Rette med ham, om han maaske nok en og anden Gang gik for vidt i sin kirkelige Nidkjærhed eller var for paa-staaelig i det, han ansaa for det rette. Han var jo en gammel Stridsmand af Luthers Skole, hvem Retfærdighed og Sandhed gik for alt, og Digteren har træffende udtrykt de Ord, han jævnlig udtalte:

Den Dag han ej kæmped med Modgang eller Nød,
Han frygted, Guds Naade som før ej til ham flød.

Betegnende for Hans Tavsens bispelige Virksomhed var da ogsaa hans Iver for at gennemføre alvorlig Kirketugt, og det ikke blot mod de smaa, men ogsaa mod de store, som ellers var vanskelige at ramme. Adelen tillod sig, skjærmet af sine Standsprivilegier, ofte Voldsomheder og Raaheder, som den verdslige Arm vanskelig kunde og nødig vilde ramme, men som Tavsens haabede at kue ved en streng Kirketugt. Til denne »uædle jyske Adel«, som han kaldte den, stod han som oftest i et meget spændt Forhold. Han kunde ikke rolig se paa, at den stillede sig udenfor Loven og plyndrede Kirker og kirkelige Stiftelser for Ejendomme, der endnu vare dem levnede. Adelen gjorde fra sin Side Gjengæld og fremkom 1552 med et Andragende til Kongen, om at det Gods, der i sin Tid var givet Kirkerne for Psalter-læsning og Sjølemesser, nu maatte overgives til Adelen, da de gejstlige Herrer i Ribe Kapitel, som man paastod, bestyrede disse Godser slet. Fjendskabet mod Tavsens fra Adelens Side gik saa vidt, at det, ifølge en gammel Beretning, skal

være sket, at en Herremand endog med Sværdet i Haanden trængte ind paa ham i Ribe Domkirke for at hugge ham ned, hvilket dog blev afværget ved Borgernes Mellemkomst.

Ifølge Fortidens enstemmige Vidnesbyrd var Hans Tavsens for øvrigt flittig og nidkær i sit biskoppelige Embede; han visiterede hyppig og tog sig med Iver af Kirker, Skoler og Hospitaler. Meget var under Reformationskampen kommet i Ulave, som nu skulde bringes i en ny og bedre Skik. Biskoppen var ikke bange for at lægge Skuldre til, og det tør sikkert antages, at hans Arbejde ikke har været forgjæves. Samtidig virkede han med stor Kraft for alt, hvad der kunde fremme Opbyggelsen paa Troens Grund. Han prædikede hyppig og holdt stadig theologiske Forelæsninger i Lektoriet ved Domkirken, ligesom han havde gjort i Roskilde. Da man endnu savnede en fuldstændig Oversættelse af Bibelen i det danske Sprog, udarbejdede han selv en saadan efter Grundtexten. Allerede tidligere havde han udgivet en Oversættelse af de 5 Mosebøger. I Aaret 1543 synes hele Bibelen at have været færdig fra hans Haand, da han fik kongelig Tilladelse til Udgivelsen. Men dette vigtige Værk udkom dog aldrig. Rimeligvis har han ikke kunnet overkomme de store Bekostninger ved Trykningen, og Haandskriftet er da blevet henliggende ubenyttet for siden at gaa til Grunde. Paa lignende Maade gik det ogsaa med andre Skrifter af ham, der havde Menighedens Tarv for Øje. Thi det var langt fra alt, hvad han havde udarbejdet, som det lykkedes ham at faa frem for Lyset. Men hvad vi have fra hans Haand udmærker sig ved en ejendommelig og kraftig dansk Sprogtone, noget som selv Samtiden havde Øre for og vidste at sætte Pris paa.

I sine sidste Aar led Tavsens af Legemsskrøbelighed indtil den Herre, som han havde tjent gennem et Liv rigt paa Kamp og Arbejde, hjemkaldte sin tro Tjener, den 11te November 1561. Hans Valgsprog var: »Imorgen skal min Retfærdighed svare for mig«, og han fortjener i Sandhed

et Eftermæle som faa Mænd i den danske Kirke; thi mere end nogen enkelt dansk Mand, som vi kunne nævne, har han bidraget til at tænde Evangeliets Lys i vort Fædreland. Andre, og da navnlig Sjælands berømte Biskop, Peder Palladius, have vel haft større Gaver til at lede den kirkelige Livsstrøm ind i et roligt Leje; men hvor det gjaldt at bryde Vej for detrene, af Menneskelærdomme uforvanskede Evangelium, der var Hans Tavsens Manden; thi han kjendte ikke til Menneskefrygt. Da det første haarde Arbejde var gjort, kunde Efterfølgerne uden Skade tage Sagen paa en lempeligere Maade. Paa Hans Tavsens passede — som en gammel Kilde siger — Apostelen Paulus's Beskrivelse (1 Tim. 3.) af, hvorledes en ret Biskop bør være. Og et andet Vidne fra Fortiden ytrer: »Ved hans Død mistede den danske Kirke den højlærde, ærværdige Lærefader og Biskop, som først aabenbarligen bekjendte, prædikede og førte den lutherske Religion paa Fode i Danmark og Norge«.

Hans Tavsens var to Gange gift. Hans anden Hustru, Anne Andersdatter, overlevede ham. Gjennem flere af sine Døtre blev han Stamfader til en ret anseelig Efterslægt, og der lever endnu dem iblandt os, der kunne nævne Hans Tavsens som en af deres Stammefædre.

Ligesom Forsamlingen efter Pastor Helms's Foredrag havde taget Domkirken i Øjesyn og nydt godt af den kyndige Forevisers oplysende Bemærkninger, saaledes anvendtes Tiden efter de to sidste Foredrag til at bese Kathrine Kirken, der ogsaa er et smukt Minde fra Fortiden, samt det tilstødende Hospital, der ved Hans Tavsens Forsorg i sin Tid blev indrettet i det gamle Sortebrødrekloster. Bygningerne bære vel Præg af, at de tilbagelagte Aarhundreder have taget stærkt paa dem, men der er dog endnu ikke saa lidt levnet, der fremkalder stemningsfulde Erindringer om en længst hensvunden Fortid. —

Møde i Slagelse.

I Slagelse havde det kirkehistoriske Selskab aldrig før holdt Møde; Bestyrelsen var derfor lidt spændt paa, hvorledes det vilde gaa, da vi den 6. September samledes der. Men takket være Byens Præster var der beredt os en venlig Modtagelse, og Mødet forløb i alle Maader godt og glædeligt. Det ny og særdeles hensigtsmæssigt indrettede Missionshus var stillet til Raadighed for os, og her var en talrig Kreds af opmærksomme Tilhørere samlet, saa det var en Fornøjelse at tale, og de Sange, hvormed Foredragene indledtes og sluttedes, gik godt. Byens Aviser bragte Dagen efter udførlige Referater af Foredragene. Vi skulle dog ikke her gengive disse, men nøjes med i al Korthed at antyde Mødets Gang.

Først talte Professor Fr. Nielsen, der særlig dvælede ved Antvorskovs og Johanniterordenens Historie. Antvorskov Kloster, der jo laa tæt ved Slagelse, men hvoraf nu kun nogle Ruiner ere tilbage, spillede i gamle Dage en saa betydelig Rolle, at Forstanderen derfor henimod Middelalderens Slutning endog var Medlem af Rigets Raad. Adskillige af de Idealer, der i Romerkirkens Dage foresvævede Sjælene, have været knyttede til Antvorskov; men her blev ogsaa nogle af de første Sædekorn til Reformationen udsaaede med Hans Tavsens, og her var det, at den danske Kirkes betydeligste Mænd 1546 samledes for at vedtage Ordninger for den evangeliske Menighed.

Derefter gav H. F. Rørdam en Udsigt over Slagelse Bys kirkelige Historie gennem Tiderne og fremdrog navnlig en Række Mænd, der havde virket her i Kirkens og Skolens Tjeneste og efterladt sig et æret Minde.

Efter Foredragene i Missionshuset begav Forsamlingen sig til St. Michels Kirke, hvor Professor L. Fenger forklarede Kirkens Bygning og meddelte Hovedtrækkene af dens Historie.

Endelig vandrede man ud til Antvorskov for at bese de nu ved Statens Foranstaltning afdækkede Ruiner, der vel kun ere forholdsvis ringe Rester af det fordum saa mægtige Bygningskomplex, men dog yde Beskueren et mærkeligt Minde om Fortiden. Oberstlieutenant Schou, der bebor »Gammel-Antvorskov« (som rigtigere burde hedde Ny-Antvorskov), viste Selskabet den Venlighed at forklare de fremdragne Led af den ældgamle Bygning samt de ved Udgravningen fundne Oldsager og Mindesmærker.

Mødet, der var begunstiget ved et klart og solvarmt Septemберvejr, afsluttedes med et Fællesmaaltid, hvor endnu adskillige Minder fra Slagelses Fortid fremdroges, og venlige Hilsener udvexledes.

Møde i Birkende.

Dette Møde, der holdtes den 7. September, var knyttet til Afsløringen af den skønne og anseelige Mindestøtte for Hans Tavsens, som ved Bidrag fra hele Landet er oprejst paa hans Fødested. En overordentlig talrig Tilhørerkreds havde samlet sig fra fjern og nær, et Vidnesbyrd om, hvor megen Deltagelse Sagen havde fundet. Kun det bygefulde Vejr gjorde noget Skaar i Festglæden, da Mødet paa Grund af Forholdene maatte holdes under aaben Himmel.

Flere Blade bragte Dagen efter Referater af Foredragene, og da særlig den Beretning, som »Fyns Tidende« for 8. September indeholdt, giver et godt Billede af Mødet, skal den her i Hovedsagen meddeles.

Efter at et Medlem af det lokale Udvalg, som havde ordnet det hele, først havde budt Velkommen og udtalt en Tak til de mange, der havde ydet Bidrag til Mindesmærket, og efter at man havde sunget Ingemanns kjendte og yndede Mindesang: »Paa Tave Bondes Ager i Birkende By«, talte Biskop Stein fra Odense omtrent saaledes:

»Kommer eders Vejledere ihu, som have forkyndt eder det Guds Ord; og naar I betragte Udgangen af deres Vandel, da efterfølger deres Tro; thi Jesus Christus er igaar og idag den samme, ja til evig Tid«. — I Lys af dette Guds Ord ville vi samles her idag. Vi paakalde ikke Hans Tavsens som en Helgen, men vi ville offentlig ihukomme ham som den, der mere end nogen anden har fremmet Reformationens store Sag i vort Fædreland. Fire hundrede Aar have ikke formaaet at udslette hans Gjerning, og det er idag vort Ønske og vor Bøn, at denne Sten maa staa som et Vidne fra Slægt til Slægt, idet den for det første taler om den Gud, der har gjort sin store Gjerning og tændt Lys i Pavedømmets Mørke, og for det andet staar som en Ærestøtte for Hans Tavsens, fordi han trods al Modstand blev tro i sit Kald, og for det tredie taler til alle Slægter og siger: Hold fast paa det, du haver, at ingen skal tage din Krone. — Hans Tavsens var en Vejleder for vort Folk. Tidlig tændtes Lyset i hans Sjæl, og det blev ham klart, at han vilde tjene Herren. Da han havde faaet Øjet op for, at det var Menneskepaafund, der havde skjult Guds Sandhed i Kirken, blev ogsaa hans Hjærte lukket op, og som hans Øje og Hjærte blev opladt, saaledes oplod han sin Mund, da han var vendt tilbage fra Udlandet, og prædikede Evangeliet med Fynd og Klem her hjemme. Han lærte den store Sandhed, at vi retfærdiggjøres ikke af Gjerninger, men af Guds Naade uforskyldt ved Troen, og at det er ikke Paven i Rom, men Guds Ord i den hellige Skrift, der bestemmer, hvad et kristent Menneske skal gjøre. Han var en Vejleder for vort Folk ogsaa i folkelig Henseende, idet han talte til det paa dets eget Maal; han digtede danske Salmer og begyndte en dansk Oversættelse af Bibelen. Ogsaa som dansk Mand ville vi ære hans Minde. Og han var en Vejleder ved sin Person og sit hele Exempel. Han var nidkjær som Præst, og han var utrættelig som Biskop. Lad os bede Gud om Naade til, at vi maa ligne ham i hans Tro. — Der brændte i hans Ungdom stærke Lidenskaber

i hans Sjæl, og vi skulle ikke i alt efterligne hans stærke Ord; han maa bedømmes efter sin Tid, og han kan ikke gjøres ansvarlig for de ofte lidet aandelige Vaaben, som i den Tid blev brugte. Men at se paa hans Udgang er et saare opbyggeligt Syn. Han blev lutret i Modgangens Skole; han lærte store Herrers Ugunst at kjende, blev forfulgt og hadet og beløjet af sine Fjender, og under alt dette modnede han selv for Guds Rige, blev mere stille og fredelig Aar efter Aar. Han saa' et Tegn paa Guds Kjærlighed i alt, hvad der skete; den Dag, da han ikke følte en ny Smerte, troede han, at Guds Naade havde forladt ham. Derfor ville vi ogsaa hædre hans Minde og bede Gud om, at vi maa efterfølge ham i hans Tro.

Hans Tavsens blev hadet i sit Liv og beløjet, fordi han — som der blev sagt — var Fanebærer for den ganske Lutherdom, og han er blevet det og vil fremdeles blive det efter sin Død. Medens vi afslører hans Mindesmærke her, vil man anden Steds foretage andre Afsløringer for at besudle Hans Tavsens Minde og lokke os tilbage til Paven i Rom. Og de, der ville, have jo Lov til at følge; vi have Religionsfrihed, og den skal agtes. Men vi, som ere evangeliske Kristne og ville holde fast ved Jesu Christi klare Ord og hans uforfalskede Sakramenter, vi ville ikke frygte disse Anstrængelser; vi ville holde fast ved, at Jesus Christus er idag som igaar og til evig Tid den samme. Men eet maa vi vide: er et Rige splidagtigt med sig selv, falder det sammen. Derfor er det Tid til at lægge kristne Mennesker paa Sinde at have eet Sind, være samdrægtige i Troen og holde fast ved Guds Ord; ingen Fare er saa stor som Usamdrægtighed.

Derfor bede vi dig, vor Fader, i Jesu Navn: bevar den evangeliske Kirke i Danmark, og lad Folket fra Slægt til Slægt opdrages under og voxe i det uforfalskede Evangelium! — Ære være Hans Tavsens Minde!

Efter at Salmen: »Vel mødt, I Kristne fromme!« var sunget, talte Pastor G. Strøm fra Marslev saaledes:

Naar jeg skal tale ved denne Lejlighed, vil jeg begynde med at pege paa de Ord, som staa der øverst paa Mindestenen: »I Morgen skal min Retfærdighed svare for mig«. Dette Ord var Hans Tavsens Valgsprog gennem hele hans Liv paa Jorden. Det staa i 1. Mosebog 30. Kap. 33. Vers, og den, der siger det, er Patriarken Jakob. Han staa og taler med sin Svigerfader Laban, og de ere blevne enige om, at Jakob skal tjene ham fremdeles, og om, hvad han skal have i Løn. Da er det, han siger de nævnte Ord, eller, som det ogsaa oversættes: »— min Retfærdighed tale for mig«. Han mener dermed, at Tiden skal aabenbare, at han har vandret retfærdig i sin Tjeneste, gjort Ret og Skjel og været sin Gud til Velbehag. — Dette Ord var Hans Tavsens en Trøst gennem hele hans Liv. Vi forestille os ofte, at det maa have været et herligt og lykkeligt Liv, han levede; han staa jo for Efterverdenen som en af Danmarks bedste Sønner, som den, der mest af alle førte Reformationens gode Sag til Sejr her i Landet, og han endte jo ogsaa som Biskop, hædret af sin Konge. Men dette er kun den ene Side af Sagen; den har ogsaa en anden Side, der ikke ser saa lystelig ud. Hans Tavsens maatte hele sit Liv kæmpe med Modstand og Forfølgelser; Had, Haan og Beskyldninger regnede ned over ham. Under al denne Modgang og Nød trøstede han sig med Jakobs Ord, og det havde i hans Mund en dybere Betydning end i Jakobs. Jesus Christus var hans Retfærdighed, og han vidste, at paa Dommens store Dag skulde hans Frelser svare for ham og frikjende ham for Anklagen. Men Ordet havde ogsaa den Betydning, at der nok skulde komme en Tid, da hans Retfærdighed skulde blive erkjendt, og det skulde blive paaskjønnet, at han havde levet og virket for en god Sag; at det, han havde villet, var stort og godt og vel-signet. Derfor vide vi ogsaa, at han, som det før blev antydet, sagde, at den Dag, han ikke følte en ny Smerte, frygtede han, at Gud ikke længer var ham naadig.

Der er ogsaa opbevaret os et andet Valgsprog af Hans Tavsens, og der var et Øjeblik, da vi tænkte paa at sætte det paa hans Mindesten; men vi mente dog, det maatte vige for det, der nu staar. Det var Ordet: »Ægypteren er et Menneske, ikke en vældig Gud«. Det staar under det Maleri af Hans Tavsens, som findes i Ribe Domkirke. Det lyder lidt dunkelt, men bliver klart, naar vi kjende dets Historie. Det var i Kong Ezechias' Tid, da Israels Folk var i Nød; Assyrrerkongen Salmanassar havde erobret Israels Rige, og nu rykkede Assyrrerne frem med en stor Hærmagt imod Juda Rige og Jerusalem. Da blev Folk der inde bange og sendte rige Gaver til Ægypterne, for at de skulde komme til Hjælp, og da talte Profeten Esajas til dem og sagde: »Ve dem, der drage ned til Ægypten om Hjælp; de stole paa Heste, forlade sig paa Vogne, fordi de ere mange, og paa Ryttere, fordi de ere mandstærke; men de se ikke til Israels Hellige og søge ikke Herren. Ægypteren er et Menneske, ikke en vældig Gud«. Det blev ogsaa et Trøstens og Opmuntringens Ord for Hans Tavsens. I Nød og Fare gjælder det om ikke at stole paa Menneskers Hjælp, fordi de er mange og mandstærke, men om at søge Hjælpen hos den ene, som kan og vil hjælpe, den levende Gud. Og naar vi forstaa Ordet saaledes, ere begge disse hans Valgsprog levende Vidnesbyrd om den stærke og klippefaste Tro, hvormed han stod under alle Farer og mod alle Angreb.

Hvad var det, der gjorde ham saa stor? Det var ikke den store aandelige Begavelse eller de store Evner, i hvert Fald ikke det alene, men først og fremmest var det den stærke og ubøjelige Tro paa hans Sags Retfærdighed og paa den levende Gud, der sidder øverlig men ser nederlig. Og i denne levende Tro førte han sin store Gjerning igjennem; derved blev hans Arbejde godt og stort og vel-signet.

Og naar vi nu i Dag afsløre og indvie denne Mindesten for den store Reformator her i Danmark, saa lad os

spørge: Hvorfor gjør vi det egenlig? Vi gjøre det ikke blot for, at det skal være et Æreminde for Hans Tavsens, der kan bære hans Navn til de fjerne Slægter; men vi gjøre det ogsaa, fordi vi saa gjerne ville have, at det Sind og den Aand, der besjælede ham, den klippefaste Tro, der boede i ham, maa findes mere og mere iblandt danske Mænd og Kvinder. Og det give Gud i det høje, at der maa være mange iblandt os, der vil følge hans Fodspor og vandre som han uden Menneskefrygt i en urokkelig Tro paa den levende Gud, mange, der kunne sige med samme Frimodighed som han: »I Morgen skal min Retfærdighed svare for mig«, og »Ægypteren er kun et Menneske, ikke en vældig Gud«. — Gud give os den Naade, Amen!

Salmen »Lover Gud, i Kristne fromme« blev derpaa sunget, hvorpaa Dr. Holger Rørdam talte¹⁾:

For fire hundrede Aar siden fødtes der et Barn i en fattig Bondehytte her i Birkende, hvis Navn nu er kjendt over hele Danmarks Rige og æret og elsket af alle, der kjende det. Fire hundrede Aar er henrundne. Det er en lang Tid af et Folks historiske Levnedsløb. Hvor mange af de Navne, der nu ere oppe, mene I ville huskes om fire hundrede Aar? Det vil i Sandhed blive faa, selv af dem, der nu staa med saa stærk en Glans. Og for endnu færre vil der blive rejst Mindestene. For at det skal ske, maa Vedkommende have udrettet noget, der er til Gavn og Velsignelse for det store Samfund, noget, der har været præget af, at han ikke søgte sit eget, ikke egen Ære og egen Fordel, men noget, der kunde være til Folkegavn. Og det er netop det, Hans Tavsens har gjort. Han kaldte ikke sig selv til den store Gjerning, han fik at øve, men det var Guds Kald og hans Ære, der gav ham Kræfterne.

¹⁾ En noget udførligere Gjengivelse af Talen end den, »Fyns Tidende« indeholder, findes trykt i Tidsskriftet »Hver 14de Dag« I, 49 ff.

Han, den ringe Bondesøn, kom til at udrette en Gjerning, større end den, som de aller fleste af de højbaarne har kunnet udrette. Ja, hans Gjerning var i Sandhedens Tjeneste, og var i Tro. Vi have hørt anføre i Dag nogle af de Valgsprog, han førte i sin Mund, og de vidne om en stor Tro. Han var en Kampens Mand, men han kæmpede ikke for sin egen Sag men for Herrens, for at Guds Sandhed til Salighed, som i lang Tid havde været overdækket af menneskelige Tanker og Paafund, atter kunde komme til at staa i sit rette Lys, og for at den Aandens og Frelsens Gjerning, som Jesus Christus har udført, kunde blive grundfæstet i danske Mænds og Kvinders Hjærter. Og Gud gav ham Naade til, at hans Værk og Gjerning ikke blev forgjæves.

Jeg var i Gaar i Antvorskov. Det vil vist være bekendt, at det var det Sted, hvor Hans Tavsens i sine unge Dage blev indviet i Romerkirkens Lærdomme, men hvor han ogsaa fik Naade til at aflægge det mægtige Vidnesbyrd, som tydede paa, at Vor Herres Sandhed havde slaaet saadan Rod i hans Hjerter, at ingen menneskelig Magt kunde udrydde den. De have derovre foretaget Udgravninger af det gamle Klosters Ruiner; man kan se en Del af de Rum, hvor Hans Tavsens i sin Tid har færdedes. Jeg saa' et, som ingen af os skulde lystes at blive Gjæst i. Det var et Rum, som har været brugt som Klosterets Fængsel. Foroven var der en lille Aabning, som et Menneske lige kunde passere igjennem, og inde under Jorden var der saa megen Plads, at et Menneske kunde ligge der. Der blev han stillet paa sin første store Prøve. Hidtil havde han haft Lykken med sig. Han, den fattige Bondedreng herfra Birkende, var jo under gunstige Forhold bleven Munk i det rige Kloster, der kunde sende sine mest begavede Lærlinge til de mest bekendte Lærdomssæder i Udlandet. Han havde indsamlet store Kundskabsforraad, og det var paa en Tid, da store ny Tanker brød frem i Menneskenes Bevidsthed. Han havde været i Stand til paa de tyske Højskoler at optræde som Lærer i Filosofi i en Alder af

kun nogle og tyve Aar. Det var jo en saare stor Lykke, han havde faaet. Men han havde haft en endnu større Lykke; han havde været med til at sidde ved Luthers og Melanchthons Fødder. En ny Herlighed var opgaaet for hans Sjæl. For os, som ere fødte og opdragne under Evangeliet, er det ikke noget nyt; vi synes, det er gammelt og kjendt. Men saaledes var det ikke i Hans Tavsens Dage. Herrens uforfalskede Ord var skudt til Side for Menneskelærdom, gamle Sagn og gamle Eventyr. Men dér gik Evangeliets Herlighed op for hans Sjæl; dér fik han at føle, hvad det vil sige at være retfærdiggjort ikke ved vore Gjerninger, der alle er ufuldkomne og skrøbelige, men ved den Tro, som er en Forvisning om, at Vor Herre Jesus Christus har gjort det Størværk, at en stakkels fortabt Synder ved Troen paa ham kan blive frelst. Fra det Øjeblik var han indviet til den store Gjerning, han skulde udføre i det danske Folk.

Da Hans Tavsens fra sin Udenlandsrejse kom tilbage til Antvorskov Kloster, blev han modtaget med store Forventninger; man ventede, at han skulde kaste Glans over Klosteret og den Munkeorden, han tilhørte. Men da han saa første Gang tog Ordet, forkyndte han en Lærdom, de ikke før havde hørt, og da de forstod, hvorfra den stammede, forfærdedes de; thi de saa', den vilde omstyrte alle deres Løfter og al deres Magt. Derfor blev han kastet i det sorte Hul. Dér blev han sat paa Prøve. Her maatte han træffe Valget imellem, om han skulde være som de andre, eller om han vilde lyde Gud mere end Mennesker. Og der i Fængslet gjorde han sit Valg. Hidtil havde han haft Lykken med sig, men fra nu af blev han indviet til en Kampens Mand. Derfor har han ogsaa faaet det store Navn i vort Folk. Han har kæmpet for os. Naar vi kunne takke Gud for, at hans Naades Evangelium lyder uforfalsket iblandt os, er Hans Tavsens en af de Mænd, som mest har bidraget dertil. Derfor have I ikke gjort Uret i at rejse en Mindestøtte for den Mand; han fortjener det.

Fire Hundrede Aar er henrundne, og meget Vand er løbet i Stranden, men fordi han tjente Sandhed og Ret og ikke gik sine egne, men Guds Veje, fik han den Ære, at Stenen rejstes paa hans Fødested. Gud velsigne hans Minde! Det dø aldrig i det danske Folk!

Efter Salmen »Tusind Aar stod Christi Kirke« talte Professor Dr. Fredrik Nielsen omtrent saaledes:

Vor Tale har i Dag hidtil drejet sig om Hans Tavsens, men han var jo egentlig kun en af de mange, der i den store Gjennembrudstid talte Evangeliets Sag. Jeg skal føre Dem tilbage til Tilstanden, som den var i disse Egne paa Reformationstiden.

Det er da naturligt først at se hen til Fyns Hovedstad, Odense. Den var netop den Gang en stærkt kirkelig By. Et stort Parti af Byen var i Kirkens Besiddelse; der var ikke blot St. Knuds men ogsaa St. Albani og Vor Frue Kirker med omliggende store Kirkegaarde. Desuden havde Odense Biskop to Residenser; i den ene boede han, og i den anden havde han sit Kancelli. Dertil kom adskillige Klostre. Og saa var der paa den Tid en Kvinde, som bidrog til at give Byen sit særlige Præg. Det var Kong Hans's Dronning, Christine, en af Danmarks mærkeligste Dronninger. Hun var Pavedømmets inderlig hengiven, og det var hende en stor Sorg at se sine Slægtninge i Tyskland holde Haanden over Luther. Hun var en saare from Kvinde; vi have endnu hendes Regnskabsbog, hvoraf vi kunne se, hvor meget hun gav til fattige, til Kirker og milde Stiftelser. Hun havde ogsaa en inderlig Medfølelse med sit Folk; hun skrev f. Ex. efter det store Nederlag i Hemmingstedt et Trøstebrev til de faldnes efterladte. Da Pave Julius den 2den var bleven kaldet til denne Værdighed, skrev han et Brev til Dronning Christine og opfordrede hende til at bede for ham, at han maatte udføre sit Hverv paa rette Maade; hendes Ry var altsaa naaet helt ned til Rom. Hendes Yndlingshelgen var den hellige Franciscus,

Stifteren af Franciscanerordenen (Graabrødrene). Sin første Søn fik hun ikke Lov til at opkalde efter ham, men den anden gav hun Navnet Frants, og da hun senere stod Fadder til en Dreng, der som voksen fik en stor kirkelig Indflydelse, satte hun igjennem, at ogsaa han skulde bære Frants's Navn. Men Dronning Christine delte ogsaa Tidens Overtro. Hun havde f. Ex. været paa Pilgrimsfærd til »det hellige Blod« i Wilsnach, og hun mente, at det lykkeligste, der kunde times et Menneske, var at komme i Kloster. Derfor skjænkede hun sin Ejendom til de Clare Nonner i Odense. Hun døde 1521. En Graabroder sagde om hende, at Homers og Virgils Veltalenhed vilde ikke slaa til, naar man skulde fortælle om alle hendes Velgjerninger. Men hun viste ogsaa sin aandelige Sans paa anden Maade. Hun gav en Præst ved Albani Kirke, Mester Michael, det Hverv, at han skulde oversætte en Bog, der den Gang vakte stor Opsigt i hele den kristne Verden. Den hed »Jomfru Mariæ Rosenkrans«. En »Rosenkrans« bestaar jo som bekjendt af en Række mindre og større Perler; naar man lod disse løbe gennem Fingrene, bad man for hver stor Perle et »Fadervor« og for hver lille et »Ave Marie«. Bogen indeholdt megen Lærdom og Fromhed, men al Ting drejede sig om den hellige Jomfru. Mester Michael skulde altsaa bearbejde denne Bog til Udbredelse her i Landet, og han gjorde det paa en Maade, der viste, hvorledes det gamle og det ny brødes i ham. Han omsatte Bogen i danske Vers, der ere i høj Grad mærkelige; thi bedre end de fleste forstod han at bøje det danske Tungemaal efter de givne Tanker. Skjønt Bogen ogsaa i den danske Skikkelse er fuld af megen Overtro, er der dog noget i den, der peger frem mod det ny.

Ogsaa en anden Mand gav Dronning Christine en stor Opgave i Odense. Det var Lybekkeren Claus Berg, som hun kaldte her ind for at skjære en Altertavle til Graabrødre Kirke, den samme Altertavle, som senere kom til Frue Kirke og som nu findes i St. Knuds. Det er et af

de mærkeligste Træskjærerarbejder, vi have; ogsaa i dette Kunstværk kan det ses, hvorledes det gamle og det ny brødes. Claus Berg var en fornem Mand, og han fik en grundmuret Gaard, hvori han kunde gjøre sit Arbejde. Han mødte med tolv Svende, der til Odensernes Forbavselse alle gik i Silkeklæder. Han satte ikke selv Kniv til Træet; han nøjedes med at tegne og lade sine Svende skjære; derfor have heller ikke alle Enkeltheder i Altertavlen en lige nøjagtig Udførelse. Hovedpartiet i den er den korsfæstede Christus, men øverst staar Madonnas Helgenkroning. Claus Berg havde den Sorg, at en af hans Sønner blev Talsmand for det ny; det var ham, hvem Dronning Christine, som oven for nævnt, havde staaet Fadder til. Han blev en af Reformatorerne og endte som evangelisk Biskop i Oslo.

Biskop i Odense var den Gang Jens Andersen kaldet Beldenak. Han var en myndig Kirkefyrste, vel bevandret i romersk Kirkeret, og en stor Politiker; men han var ikke nogen kirkeligsinde Mand. Han havde derfor forberedt, at han kunde komme paa Aftægt og leve sine Dage i Ro. Der blev imidlertid ingen Ro. Reformationen fik stærkt fat i Assens, hvor der var en Karmelitermunk, Peder Laurensen, der i Forening med Præsten Christen Skrok kæmpede tappert for det ny. Og nu mærkede man Bevægelsen flere Steder paa Fyn. 1529 kom Hans Tavsens hertil paa Gjennemrejse, og det er fortalt om en Samtale, han havde med Odense Biskop, Knud Gyldenstjerne. Han gjorde Forsøg paa at omvende ham til Evangeliet, men det satte ingen Frugt; Bispen havde ingen Sans derfor. Men kort efter kom der til Odense en Mand, der har faaet et af de største Navne i den danske Reformations Historie, Peder Palladius, siden Sjællands første evangeliske Biskop. En Tid var han Skolemester i Odense og har som saadan sikkert øvet ikke ringe Indflydelse.

Saaledes gik det frem Aar efter Aar. Jørgen Sadolin var Fyns første evangeliske Biskop. Han havde en stærk

og levende Tro; men han var en mild Mand, der vilde lade det ny arbeide sig selv frem. Derfor maatte han høre meget ilde. En af hans Eftermænd fandt endnu mange »skarns Mariebilleder og andre skarns Tavler« i Kirkerne.

Vi vide alle, at de Grænser, der bleve dragne ved Reformationen, ikke længere staa saa fast. Nu forsøger igjen den pavelige Hær at trænge ind paa os. Vi have Religionsfrihed, og der er Plads til at prøve Kræfter. Vi skulle imidlertid ikke lade os forbavse eller forknytte af, at en og anden ogsaa her hos os kan lade sig drage ad Rom til. Til Gjengjæld er der en stærk evangelisk Bevægelse i Italien, ja selv i Spanien arbejder Evangeliet sig frem. Katholikerne søge ofte at skræmme med de store Tal. De pege saaledes mod Papismens store Udbredelse i England; men ser man nærmere til, tager det sig mindre imponerende ud. Naar Englands Befolkning er tiltagen saa stærkt, er det naturligt, at ogsaa Katholikerne ere voxede i Tal, og dertil kommer, at en stor Mængde Irlændere, paa Grund af de ulykkelige Forhold der, er flyttede til England.

Vi kunne derfor rolig se paa Sagen. Men hvad der for os maa være det afgjørende, er, at holde fast paa den Grundvold, der blev peget paa ved Reformationen, og som hverken er lagt af Pavlus eller af Luther, men af Christus selv. Jeg vil slutte med det Ønske, at hans rene Evangelium aldrig maa forrykkes under vore Ege og Bøge, men al Tid her finde et Fristed, at her al Tid maa være en Kreds af Mænd og Kvinder, der veed, at det er ikke det, vi have gjort, der skal bære os op, men det, Jesus Christus har gjort for os. — Det ske af Naade, Amen!

;

*

Efter at der endnu var sunget et Vers, takkede Forretningsudvalgets Formand, Maler Ejlersen, og meddelte, at Mødet var sluttet. — Dr. Rørdam udbragte et Leve for de Mænd, der havde sat sig i Spidsen og gjort Arbejdet, hvorefter den store Forsamling spredte sig omkring i Byen.
